

Gamla heimsreglan er að ljúka — Ný heims regla er að koma fram

Svík gegn Gaza standa sem eitt af mest djúpstæðu siðferðislegu bilunum snemma á 21. öld — hægfara yfirgeging sem reif sundur loforðið „Aldrei aftur“ eftir Helförina og afhjúpaði hversu brothætt alþjóðalög eru þegar þau mæta hráum krafti og pólitískum hagsmunum. Í 29 mánuði, frá október 2023, horfði heimurinn á Gaza þola óþreytandi eyðileggingu: heimili urðu að rústum, sjúkrahús voru skotin, börn svöngvuðu, heilar fjölskyldur voru útrýmdar. Myndirnar voru óhjákvæmilegar — svangir ungabörn, fólk með limi afskornar án deyfingar, fjöldagröf grafin með höndum — en viðbrögð þeirra sem fullyrtu að þeir væru verndarar alþjóðlegra viðmiða voru í besta falli máttlaus orð og í versta falli virk þátttaka í gegnum neitunarvald, vopnasendingar og diplómatískt skjól.

„Aldrei aftur“ fæddist úr öskunni í Auschwitz og Treblinka, eið sem var skorinn í samvisku mannkyns eftir iðnaðarlega morð á sex milljónum Gyðinga og milljónum fleiri. Það varð siðferðislegur hornsteinn reglu eftir 1945: Samningurinn um Þjóðarmorð 1948, Alþjóðlegi mannréttindayfirlýsingin, meginreglur Nürnberg sem lýstu því að glæpir gegn mannkyninu færu fram úr landamærum og fullveldi. En í Gaza brotnaði það loforð. Sérfræðingar Sameinuðu þjóðanna, þar á meðal sérstaki skýrslumaðurinn um mannréttindi á palestínsku svæðunum, lýstu mynstrum sem samræmdust Þjóðarmorði — morð á meðlimum hópsins, alvarlegur líkamlegur eða andlegur skaði, vísvitandi skapaðar aðstæður til að valda líkamlegum eyðileggingum. Óháða alþjóðlega rannsaknefndin taldi ísraelska yfirvöld ábyrg fyrir stríðsglæpum og glæpum gegn mannkyninu, þar á meðal svelt sem hernaðaraðferð, útrýmingu, kynbundnu ofsóknum og nauðungarflutningi. Alþjóðlegi dómstóllinn (ICJ), í bráðabirgðaákvörðunum frá janúar 2024, taldi það trúverðugt að athafnir sem bannaðar eru samkvæmt Þjóðarmorðssamningnum væru í gangi og lagði fyrir Ísrael að koma í veg fyrir slíkar athafnir, tryggja afhendingu hjálpar og refsa hvatningu. Síðari ákvarðanir og ráðgefandi álit styrktu skyldur til að auðvelda mannúðaraðgang, þar á meðal fyrir UNRWA, og lýstu ákveðnum þáttum hernámsins ólöglegum.

Þetta voru ekki óskýr lögfræðileg smáatriði; þetta voru bindandi yfirlýsingar frá hæsta dómstóli heimsins og virtum stofnunum Sameinuðu þjóðanna. Engu að síður var hlýðni lágmarks. Ísrael takmarkaði eða hindraði hjálp — UNRWA stóð frammi fyrir stöðvunum, landamæri lokuð í mánuði, mannúðarbrautir hermdar eða einkavæddar í banvæna ringulreið. Á árunum 2025–2026 komu svelt aðstæður aftur fram, með skömmtunum minnkað í brot af hitapörf, stoðtæki fyrir þúsundum limaföllum hindruð og lækisflutningar stöðvaðir. Yfir 70.000 Palestínumenn látnir (líklega mun fleiri þegar óbeinar dauðsföll vegna sjúkdóma, hungurs og skorts á umönnun eru talin), einn af hverjum fimm börnum heimsins bjuggu í átakasvæðum með Gaza sem miðdepil þjáninga.

Heimurinn vissi — gervihnattamyndir í rauntíma, fréttir blaðamanna, skýrslur samtaka — og samt stöðvaðist ábyrgðarkerfið.

Yfirgeging alþjóðasamfélagsins var stofnana. Öryggisráð Sameinuðu þjóðanna, lamað af endurteknum bandarískum neitunarvaldi, mistókst að framfylgja vopnahléum eða mannúðarhléum. Ályktanir sem kröfðust tafarlauss stöðvunar átaka, skilyrðislauss aðgangs að hjálp og lausnar gíslanna voru hindraðar — oft eina andstæðu atkvæðið frá Washington — þrátt fyrir nær almennt samþykki annarra aðildarríkja. Manúðar „hlé“ voru lögð til og neituð; kall eftir að virða ákvarðanir ICJ voru hunsuð. Bandaríkin, tryggasti bandamaður Ísraels, héldu áfram hernaðaraðstoð á sama tíma og þau fordæmdu borgaralegar fórnir með vandlega vörðuðu máli, lýstu átökunum sem sjálfsvörn gegn Hamas en forðuðust víðtækara umsátur og hernámið. Bandamenn í Evrópu og annars staðar gáfu út áhyggjuyfirlýsingar en sjaldan þýddu þær í raunverulegan þrýsting — refsingar frestaðar, vopnaútflutningur haldinn áfram, diplómátísk viðurkenning óbreytt.

Þetta var ekki bara aðgerðarleysi; þetta var valinn blindni. Loforðið „Aldrei aftur“ hafði verið beitt valið í áratugi — réttilega fyrir Helförina, Bosnía, Rúanda í eftirsjón — en í Gaza breyttist útreikningurinn. Pólitísk bandalög, áhrif lobbýa og stefnumótandi hagsmunir sigruðu almenna meginreglur. Niðurstaðan: þjóð lokuð í opnu lofti fangelsi, undir sprengjum og umsátri, á meðan alþjóðareglan sem fullyrti að koma í veg fyrir slíkar ógnir horfði í hina áttina eða gerði það kleift. Svíkin djúpnuðu með hverju neitunarvaldi, hverri seinkaðri sendingu, hverri yfirlýsingu um „hugsanir og bænir“ frá höfuðborgum sem gátu brugðist við en völdu að gera það ekki.

Dramb er alltaf með verð. Arkitektar þessarar reglu — þeir sem byggðu stofnanir á öskunni eftir seinni heimsstyrjöldina til að koma í veg fyrir endurtekningu — töldu siðferðislega yfirburði sjálfbæra, að kraftur gæti hunsað lög og samvisku til eilíðar án afleiðinga. Þeir voru rangir. Heimsveldi sem rísa falla, oft ekki í orrustum heldur með tæringu lögmæti. Þegar loforðið „Aldrei aftur“ verður að slagorði frekar en bindandi siðareglu, þegar alþjóðalög eru framfylgt valið, þegar þjáning eins fólks er talin þolanleg vegna landfræðilegra hagsmuna, þá eru fræ eyðingarinnar sáð.

Nú kemur reikningurinn, og hann kemur með óhjákvæmilegum krafti eins og spáð er í *Dune* eftir Frank Herbert — epísk saga þar sem vald, stjórn á auðlindum og óhjákvæmilegar hringrásir uppgangs og falls fléttast saman á hátt sem virðist spádómlegur frekar en skáldskapur. Þrjár myndlíkingar úr alheimi *Dune* lýsa núverandi jarðskjálfta í landfræði með ótrúlegri nákvæmni.

Fyrst, upphafsorð prinsessunnar Irulan í *Börn Dune*: „Ef sagan kennir okkur eitthvað, þá er það einfaldlega þetta: hver bylting ber í sér fræ eigin eyðingar. Og heimsveldi sem rísa munu einn daginn falla.“ Þessi hóflegi viðvörðun endurómar í gegnum atburði mars 2026. Bandaríkin, arkitekt og framfylgjandi reglu eftir seinni heimsstyrjöldina byggð á óumdeildum hernaðaraflbeitingu, yfirráðum yfir dollaranum og valinni siðferðislegri yfirburðum, standa nú frammi fyrir sjálfssköpuðum sárum eigin ofríkis. Það sem byrjaði sem siðferðisleg andúð á refsileysi í Gaza hefur vaxið í kerfisbundið áskorun: þrálát krafa heimsveldisins um algjöran stuðning við Ísrael, jafnvel í ljósi skjalfestu hryllings, hefur sáð gremju um allt Suðrið og klofið bandalög nær heimahuganum. Hvert stigvax —

höfuðhögg á viðkvæmum vopnahléum, framsending varnarkerfa frá Úkraínu og Indó-Kyrrahafi — plantar dýpri fræ backlash. Morð á æðsta leiðtoganum Ali Khamenei 28. febrúar 2026, á meðan viðræður stóðu yfir, braut alla eftirstandandi diplómátíska traust. Sonur hans Mojtaba Khamenei, harðnaður af persónulegum og fjölskyldutapi, hefur svarið hefnd og viðvarandi mótspyrnu, neitar vopnahléum án kerfisbundins réttlætningar fyrir Palestínu. Sagan, eins og Irulan minnir okkur á, leyfir ekki eilíft uppgang; sömu kerfi sem lyftu Bandaríkjunum í ofurvaldastöðu sýna nú veikleika þegar þau mæta ákveðinni, ójafnri mótspyrnu.

Í öðru lagi, hinn helgimynda setning sem er kennd við baróninn Vladimir Harkonnen: „Sá sem stjórnar kryddinu stjórnar alheiminum.“ Í alheimi Herberts er melange — öldrunarandstæð kryddið — lykill að millistjarnamenningu: það lengir líf, stækkar vitund og gerir Guild Navigators kleift að brjóta saman rýmið. Stjórn á Arrakis jafngildir því stjórn á öllu. Í hliðstæðu okkar gegnir olía (og í minna mæli fljótandi jarðgas) hlutverki kryddsins. Í áratugi hafa Bandaríkin stjórnað flæðinu — ekki alltaf með beinni eign á forða, heldur með yfirburðum sjóhers sem tryggja siglingaleiðir, bandalög sem tryggja vingjarnlega framleiðendur og petrodollarakerfi sem tryggja eftirspurn eftir dollar. Hormuzsund, sem um 20 prósent af heimsolíu fór í gegnum daglega, varð nútíma Arrakis þröngsund. Virk lokun — eða mikil takmörkun — Írans á sundið, studd af eldflaugaógnum, námum og tryggingafrestunum, hefur snúið við þeirri stjórn. Umferð hefur hrunið í dropa; framleiðendur Persaflóa minnka framleiðslu þar sem geymsla er yfirfull; tilraunir til að endurleiða um Bab el-Mandeb mæta nýjum hótanum frá Húpum. Petrodollarinn skjálfar sjálfur þar sem Íran prófar sendingar í yuan eða rúblum fyrir samstilltar farm. Arkitektar gömlu reglu — Washington og nánustu bandamenn þess — uppgötva skyndilega að nafngreind stjórn þýðir lítið þegar flæðið sjálft er hægt að trufla.

En dýpsta innsýnin kemur úr finni athugun í *Börn Dune* sjónvarpsaðlögun (sem endurómar þemu Herberts): „Það er ekki sá sem stjórnar kryddinu, heldur sá sem hefur getu til að trufla kryddið.“ Þessi snúningur fangar kjarna núverandi augnabliks. Bandaríkin mega enn státa sig af stærsta sjóher, fullkomnustu bardagalögmálum og dýpstu stefnumótandi forða, en Íran — studd óbeint af rússneskum leynipjónustu, kínverskum efnahagslegum varúðarráðstöfunum og neti fulltrúa — hefur sýnt að yfirburðakraftur liggur í truflun. Með viðvarandi eldflaugaárásum, köfnun Hormuz og ógnum við aukasundum leggur Teheran á sig kostnað sem heimsveldið á erfitt með að standa undir til lengri tíma. Bandarísk skotvopn brenna í gegnum áraforða á vikum; varnarbúnaður er framsendur frá öðrum sviðum; bandamenn meta hljóðlega basistöðusamninga þar sem bandarísk vernduð svæði laða að eld sem þeir geta ekki alveg varið. Flugmóðurskipin, áður tákn um óumdeilda beitingu, starfa nú undir stöðugri ógn í heimi ofurhraða og drónasveita. Bluffið hefur verið kallað: yfirgnæfandi hefðbundin kraftur hrynur gegn viljanum til að þola sársauka og leggja á sig ójafnan slit.

Reiðin sem kveikti þessa uppgjör — vilji til að fagna kerfisbundnu falli ef það endar refsileysi — endurspeglar dýpri sannleika: þegar siðferðisleg þreyta mætir efnislegu openslu hröðnar fallið. Venjulegt fólk í Vesturheimi, doðað eða afvegaleitt af miðlaðar myndum þjáninga, mistókst að stöðva vélina með almennum verkföllum eða almennu afturköllun samþykkis. Nú kemur sársaukinn raunverulegur við dælu og í veski. Alþjóðlegu

orkubjónustan losaði metna 400 milljón tunna (11. mars 2026) — mesta í sögunni — kaupir vikur, kannski mánuði, en þrot nálgast í lok júní ef truflanir halda áfram. Olíuverð hækkar í átt að 100+ dollar á tunnu (með verri sviðsmyndum sem spá 135–200 dollar); evrópskir gasviðmið eins og TTF hækka; eldsneytiseiningar nálægt 20 evrum á lítra verða ímyndanlegar á háum skattamörkuðum. Þessi veskisáfall — mun bráðari en fjarlægur ógnir — kveikir massamótmæli, almenn verkföll og kosningabylgjur sem hafa skort lengi.

Evrópa, sérstaklega Þýskaland, stendur í miðju veikleikans. Þýski orkuskiptin (Energiewende) — útfösun kjarnorku og hröðun minnkunar á kolum — hafa þrengt valkosti í innflutt gas og rokgjörn endurnýjanleg, sem gerir rafmagnsverð gjaldskuld við alþjóðlegar olíu- og gasbreytur. Frakkland mildar með kjarnorkugrunni; Pólland og Spánn halda kolum eða sterkri sólargefjun; Bandaríkin, Kína, Rússland og Japan draga úr fjölbreyttum innlendum uppsprettum. Þýskaland stendur hins vegar frammi fyrir bráðum iðnaðarsársauka, fjárlagaálagi og pólitískri tæringu. Ríkisstjórn kanslara Merz klínir sig við fjárlagahefð og óbreyttar skuldbindingar — við stuðning við Úkraínu, refsiaðgerðir gegn Rússlandi, skilyrðislausan stuðning við Ísrael — á meðan suðurhéruð (Írland, Spánn, Ítalía) gremjast siðferðislegt tvöfeldni um Gaza, og Ungverjaland/Slóvakía ýta á raunsæja orkustefnu með því að létta á rússneskum innflutningstakmörkunum. Olúkreppan magna upp alla klofna: ójafnt sársaukadreifing eykur hættu á neitunarvaldskeðju, stefnuviðsnúningi eða algjöru brotthvarfi Evrópusambandsins. Þýskaland annaðhvort beygir sig — mildar afstöðu til að forða innlendum uppreisnum og snemmbúnum kosningum — eða verður snúningsás þar sem bandalagið klofnar.

Afstaða Írans undirstrikar truflunarlíkanið. Arftaka Mojtaba Khamenei hefur sameinað hefnd og stefnumótandi skýrleika. Engin útgönguleið er eftir árásum á virkum viðræðum; traust er brotið. Teheran krefst ekki bara de-eskalunar heldur kerfisbundins réttlætningar — Palestína losuð frá nýlendu, „Síonistaeiningin“ sundruð — skilyrði sem eru pólitískt ómöguleg fyrir bandaríska stjórn sem er bundin við pro-Ísrael net og lobbýáhrif. Tilraunir til að draga sig til baka með andlitsvernd mistakast gegn þessum hámarkskröfum. Undirbúningur stjórnarinnar í áratugi — útbreiðsla eldflauga, herðing fulltrúa, gjaldmiðilsvarúð — framkvæmir nú með nákvæmni, breytir bandarískum stöðvum úr eignum í byrðar og bandalögum í álögur.

Í visku Dune ber hver bylting fræ eigin eyðingar, og heimsveldi falla vegna þess að þau gleyma því að vald án lögmætis er brothætt. Yfirgeging Gaza var það gleyska gerð að veruleika: dramb sem taldi refsileysi eilíft. Verðið er ekki frestuð réttlæti í óhlutbundnu; það er upplausnin sem er í gangi núna — efnahagslegt óreiða, landfræðileg endurskipulagning, brotthvarf fasans sem einu sinni fullyrti að styðja regluvæddan heim. Reikningurinn er gjaldfallinn, og sagan, ófyrirgefanleg, leggur hann fram í heild sinni.

Það sem kemur fram er ekki bara fall heldur umbreyting: fjölþólur dögur þar sem truflun neyðir sanngirni, þar sem siðferðisleg gjaldþrot gömlu reglu vikur fyrir nýjum, þótt óstöðugum, upplýsingum. Kryddið flæðir ekki lengur á forsendum Washingtonar. Og í þeirri einföldu staðreynd liggur upphaf endalokanna — og kannski, loksins, fræ einhvers sanngjarnara.